

погледи-мислења-дилеми

Ана ВЕЉАНОВСКА

**ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА АУТИЗМОТ КАЈ СЛЕПИТЕ
И СЛАБОВИДНИТЕ ДЕЦА**

Често во работата со слепи и слабовидни деца наставниците наидуваат на ученици што имаат проблеми во учењето иако користат стратегии наменети единствено за овие ученици. Примената на овие стратегии е успешна кај голема група ученици, додека кај другите овој пристап не е корисен. Овие ученици покрај тоа што имаат тешкотии во учењето, имаат и необично однесување. Кај нив е застапено шаблонското учење, даваат механички одговори, се задржуваат на неважни информации, често неточно ги интерпретираат очигледните презентирани знаци, имаат проблеми во издвојувањето на важните од неважните детали. Овие деца се со низок степен на толеранција. Тие имаат проблеми со организирање и секвенцирање на околината и мошне конкретно и буквално му приобаат на надворешниот свет. Често покажуваат крути шаблони на стереотипно однесување. Овие шаблони на однесување се пројавуваат низ нивоата на интелектуално функционирање. Во стручната литература често пати овие проблеми се идентификуваат како „блиндизми“, што се дефинираат како несоодветни повторувања на фрази, гестови или дејства. Блиндизмите се стереотипни движења како што се: триење на очите со прсти, притискање на очните јаболчници, принесување на рацете кон лицето и мавтање со рацете пред очите, вртење на главата во круг, кимање со главата, нишање на телото напред–назад, извиткување на горните екстремитети, брмчење, плескање со дланките, удирање со главата, зјапање во светло (Iverson, 1984). Некои автори ги сметаат блиндизмите како акт на автоматска самостимулација.

Утврдено е дека причини за ваквото однесување се: сензорната депривација, ограничената локомоција, социјалната депривација, неадекватниот примерен однос, фотофобијата, ограничената физичка активност, недостатокот на способност на имитација и недостатокот на разновидност на активности (Huebner, 1986).

Слепите деца можат повремено да се отргнат од овие стереотипни однесувања со насочување на нивното внимание на други активности, но ваквите интервенции треба да бидат систематски и постојани. Овие интервенции треба да им обезбедат на децата адекватна сензорна стимулација, физички активности, изложување на разновидни ситуации и пренасочување на неадекватните однесувања. Притоа, секогаш се става акцент на раната интервенција. Родителите и стручњаците забележале дека многу од овие однесувања се исти или слични со однесувањата забележани кај ученици со

аутизам. Овие сличности биле поттик да се бараат повеќе информации за аутизмот и неговата поврзаност со слепоста.

Аутизмот е развојно первазивно нарушување. Тоа е дисфункција на централниот нервен систем, што условува како детето учи да го разбира и користи јазикот и како учи да воспоставува интеракции со луѓето и околината. Сите однесувања типични за аутизмот се исто така типични за пораните степени на нормалниот развој, пак тука се работи за комбинација од шаблони на однесување и за интензитетот и задржување на однесување што се под нормалниот период поврзани со аутизмот. Аутизмот може да се јави на сите нивоа на интелектуално функционирање, и може да биде од лесен до тежок. Често е поврзан и со други состојби предизвикани од трауми на централниот нервен систем.

Учениците со аутизам имаат посебни карактеристики во учењето, вклучувајќи проблеми во организација, расеаност, проблеми во секвенцирање, тешкотии во генерализирање. Покажуваат оштетени социјални интеракции, оштетена социјална игра, генерална преференција кон изолација од другите, индиферентност кон другите, неспособност да ги сфатат социјалните правила и конвенции (Mesibov, 1991). Проблемите во комуникацијата и јазичната интеракција се исто основни кај аутизмот. Малите деца се често ехолични. Децата кои не зборуваат имаат проблеми да разберат или да бидат разбрани.

Децата со аутизам можат да се окупираат со стереотипни однесувања како: повторливи движења на телото, удирање, одење на прсти, плескање со рацете и со дланките, брмчење и слично. Исто може да се окупираат со предмети кои се неинтересни за другите. Децата со аутизам често имаат проблеми со воспоставување односи со околината. Ваквото однесување може да се одрази врз нивната хиперсензибилност или хипосензибилност врз специфични сензорни стимулации и нивната одвоеност од околината.

Клучот во идентификување на аутизмот лежи во групата на вакви однесувања, интензитетот на однесувањата, траењето и колку тешко е да се пренасочат овие однесувања.

Концептот за аутизам и слепост е сосема нова идеја во литературата. Мошне малку истражувања се однесуваат на врската меѓу стереотипните однесувања кај сите деца и овие стереотипни однесувања кај аутистични деца со слепост. Мошне сличности постојат меѓу однесувањето на слепите и слабовидните деца и однесувањата кои се јавуваат кај деца со аутизам. Колку што сè повеќе се знае за аутизмот, и се користат специфични стратегии во работата со овие деца, станува сè позначајно да се идентификуваат оние деца кои се слепи и исто така имаат аутизам.

Импликациите на аутизмот се огромни и императив е овие импликации да бидат идентификувани и разбрани од страна на оние кои работат со овие ученици. Литературата за аутизмот ја поддржува користа од опсервирање, однесувањето на децата и интервјуирање на родителите и наставниците во идентификување на аутизмот. Опсервациите за да бидат валидни треба да бидат предвидени да се изведуваат во неколку дена и во разни ситуации. Во Орегон аутизмот е идентификуван низ еволуција и опсервација на децата во четири области:

- *Јазик и комуникација;*
- *Односи со луѓе, предмети и настани;*
- *Отстапување во развојните фази и сегменти;*
- *Одговори на сензорни стимулации.*

Генерално е прифатено дека дете со аутизам ќе има некои проблеми во различен степен во секоја од овие категории. Траењето и интензитетот на однесувањата кај аутизам го отежнува пренасочувањето на други активности, па така детето обично брзо се враќа на стереотипното однесување.

Најважни фактори во детерминирање на аутизмот се: интензитетот на однесувањето, колку е тешко пренасочувањето, траењето на секоја епизода на вакво однесување и задржувањето (перзистирање) на однесување под тоа што е типично кај слепо или слабовидно дете. Сите деца кои покажуваат стереотипно однесување не се аутистични. Но, како да се идентификува аутизам кај слепи деца. За да се помогне во тој процес стручњациите од Oregon school for the blind (M. H. Gense i D. J. Genre, 1994) во соработка со Oregon Academic Search elite имаат развиено некои начелни принципи за споредување на карактеристиките, однесувањата забележани кај деца со аутизам и слепост и оние забележани кај деца што се само слепи. Овие начела се базирани на разни извори и перспективи, вклучувајќи 15 годишна работа и опсервирање на слепи и слабовидни ученици, 6 годишно учење и опсервирање на ученици со војна дијагноза слепило и аутизам, опсервирање ученици со аутизам, интензивно проучување и истражување на аутизмот, преглед на релативна литература за аутизам во последните шест години. (M. H. Gense и D. J. Genre, 1994)

Компарација на опсервирано однесување на слепи или слабовидни ученици и слепи или слабовидни што имаат и аутизам

<i>Слепи или слабовидни</i>	<i>Слепи или слабовидни со аутизам</i>
Развој на јазик и комуникација	
Вокабуларот може да биде идеосинкретичен заради оштетувањето на видот	Конкретно го разбира и користи јазикот, има тешкотии во генерализацијата
Ехолалични се, но за краток период	Се јавува ехолалија. Таа води кон шаблони на вербална персеверација со идеосинкретично значење
При ограниченото искуство, развојот на јазикот може да е забавен но нè и искривен	Заради проблеми во искуството се јавуваат бесмислени конверзации. Опсегот на интерес е ограничен. Имаат проблеми кога треба да се задржат на теми кои другите ги одбрале
Даваат конзистентни одговори на јазичните барања	Како форми на комуникација користат неконвенционални однесувања

Вокабуларот го градат низ конкретно искуство. Заради ограниченото искуство се јавуваат проблеми со апстрактниот говор	Имаат проблеми со апстрактните концепти; се фокусираат на неважни информации и буквално го преведуваат јазикот
Заради недостаток на визуелни модели чести се проблемите со концепциите. Еднаш разбран, концептот може да биде генерализиран	Буквалното сфаќање на концептите ја отежнува генерализацијата
Развојот на јазикот обично ги следи развојните норми	Развојот е често расцепкан. Развојот на јазикот може, но не мора да биде составен од типични развојни сегмент

Употреба на предмети или на играчки

Треба да сфатат дека светот постои и надвор од нивниот дофат	Во играта играчките не ги користат намерно. Играат со повторување
Играта е проста, помалку имагинативна заради недостаток на визуелни модели	Компулсивното однесување е конкретно, а играта е персервативна и се повторува
Активноста може да се пренасочи	Персервативното однесување е проблем, и пренасочувањето на активноста може да биде проблем

Социјални интеракции

Имаат проблеми во забележување, организирање и синтетизирање на околината. Потребни им се различни поволни услови	Информациите не ги процесираат на ист начин, овие проблеми се провлекуваат низ животот
---	--

Развојни фази и сегменти

Во овој поглед се повеќе слични отколку различни со другите деца. Интересите се менуваат и варираат	Покажуваат екстреман интерес за една тема
Мало задоцнување во моторниот развој	Грубата моторика ги надминува развојните норми. Најмногу отстапуваат социјалните вештини и комуникацијата
Користат конкретни искуства, но способни се да генерализираат	Информациите ги процесираат на невообичаен начин
Концептите можат да ги научат. Еднаш разбран концепт може да се генерализира	Имаат проблеми со генерализации

Одговор на сензорни стимулации	
Заради недостаток на визуелни модели се забележуваат сиромашни движења	Се јавуваат необични движења со рацете. Тие може да бидат мошне тешки за пренасочување
Она што неможат да го сфатат заради загубата на видот сами, си го креираат, замислуваат	Се јавува персеверација на различни сензорни стимулуси
Можат да одговорат на промените како што се стекнуваат со нови искуства	Можна е тактилна повредливост
Ги користат другите сетила за здобивање на информации	Често се случува да не слушаат или да не се фокусираат. Преосетливи се на определени стимулуал (аудитивни, тактилни)
Потребен им е фидбек за да сфатат и разберат некои социјални ситуации	Анксиозни се и непријатно се чувствуваат во социјални ситуации. Претпочитаат да ги следат сопствените рутини и ритуали. Имаат тешкотии во адаптирање на промените

Стереотипно однесување	
Стереотипните однесувања обично се јавуваат во за нив необични ситуации и надвор од семејството заради недостаток на сензорен инпут (влез). Овие однесувања можат да се пренасочат во активности кои даваат сензорен фидбек.	Ваквите однесувања се потенцираат кога се анксиозни и во стресни ситуации. Можат да бидат мошне тешки за пренасочување
Повеќе се јавуваат кај мали деца и се намалуваат како што детето учи да стапува во интеракции во средината	Стереотипните однесувања се привлекуваат низ животот и тешко се надминуваат

Од горенаведеното може да констатираме дека од големо значење е дефектолозите што работат со децата со оштетен вид да го разберат значењето на аутизмот и неговото присуство кај некои од овие деца. Земајќи ја предвид наведената сличност во некои типични однесувања, кој би можеле да не одведат до неточна дијагноза, а со тоа и последици во третманот, од суштинско значење е за оние кои работат со децата, овој проблем навремено да го идентификуваат и да започнат со адекватен третман.

Резиме

Често во работата со слепи и слабовидни деца се наидува на деца што пројавуваат некои специфични стереотипни однесувања кои се дефинираат како „блиндизми“. Родителите и стручњациите забележале дека многу од овие однесувања се исти или слични со однесувањата забележани кај ученици со аутизам. Овие сличности биле поттик да се бараат повеќе информации за аутизмот и неговата поврзаност со слепоста. За да се помогне во процесот на идентификување на аутизам кај слепи деца, стручњациите од Oregon School for the blind развиле начелни принципи за споредување на однесувањата забележани кај децата со аутизам и слепост и оние забележани само кај слепи, што се јавуваат во 4 области: јазик и комуникација; односи со луѓето; отстапување од развојните стадиуми и одговори на сензорни стимулации.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Барон-Коен С., Болтон П.: чињенице о АУТИЗМУ, Савремена администрација Републичко удружење Србије за помоќ особама за аутизмом, Београд, 1995.
2. Gense H. M., Gense J. D.: Autism in children with blindness and visual impairments, Re. View, summer 94, Vol. 2, p55, 8p, 1 chart.
3. Dikic S.: TIFLOGIJA, Ideaprint, Beograd, 1997.
4. Маринов Емил: Зрителната депривација–причина за нарушение на мотиката при зрително затрудените деца, Обучение и Рехабилитациа на зрително затрудените, Брои 1–2, 1996.

Ana Veljanovska

IDENTIFYING AUTISM IN CHILDREN WITH BLINDNESS AND VISUAL IMPAIRMENTS

Often in working with children with blindness or visual impairments we are enchanting children with some specific stereotypic behaviors, identified as „blindizms“. Parents and professionals noted that many of these behaviors are the same as or similar to those behaviors seen in students with autism. These similarities led professionals to pursue more information about autism and its relationship to blindness. To assist in this process the professionals from Oregon School for the blind developed some guidelines to compare the characteristics observed in children with blindness and autism alone, across four domains: language and communication, relating to people, discrepancies in developmental rates and responses to sensory stimuli.